

Л. М. Грижжак,
Чернівецький національний університет, м. Чернівці

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРТРЕТНИХ ОПИСІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ XVI СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано використання мовних одиниць в портретних описах персонажів у англійській художній прозі XVI століття.

Ключові слова: портретний опис, соматична лексика, вестияльна лексика, кінетична лексика, лексика загальної портретної характеристики.

В статье проанализировано использование языковых единиц в портретных описаниях персонажей в английской художественной прозе XVI века.

Ключевые слова: портретное описание, соматическая лексика, вестияльна лексика, кинетическая лексика, лексика общей портретной характеристики.

The article deals with the use of lexical means in characters' portrait descriptions in the English prose of the 16th century.

Key words: portrait description, lexemes denoting parts of the body, clothing, mimicry, gestures, and postures, words of general portrait characteristics.

Портретний опис літературного персонажа є важливою складовою будь-якого художнього твору, оскільки відіграє велику роль у створенні його цілісного образу. Метою цієї розвідки є проаналізувати використання найхарактерніших лексичних засобів у портретних описах персонажів у англійській художній прозі XVI століття.

Актуальність дослідження зумовлена антропоцентричним спрямуванням мовознавчих студій сьогодення на дослідження когнітивних аспектів пізнання, відображення та інтерпретації індивідумом об'єктивно існуючого світу, а портретні описи людей у художньому творі безперечно мають антропоцентричний характер.

Предметом вивчення стали лексичні особливості портретних описів у художніх творах Єлизаветського періоду в історії англійської літератури. Матеріалом дослідження слугували твори Дж. Гаскон «*Adventures of Master F. J.*» [6], Дж. Лілі «*Euphues. The Anatomy of Wit*» та його продовження «*Euphues and his England*» [7] та Ф. Сіднея «*The Countesse of Pembroke's Arcadia*» [8].

Під портретним описом (далі – ПО) розуміємо опис зовнішності персонажа, зокрема його віку, одягу, частин тіла, статури, жестів, міміки тобто того, що піддається візуальному сприйняттю.

Мовні особливості ПО в художніх творах, написані митцями в різні епохи та періоди розвитку національних культур, неодноразово ставали предметом детального вивчення лінгвістів. Так, на матеріалі англійської художньої прози необхідно відзначити дослідження Ю. А. Башкатової [1], О. А. Малетіної [2], С. Ю. Селезньової [3] та інші. Проте, мовні особливості ПО в художній прозі XVI століття ще не були предметом уваги мовознавців.

У час правління Єлизавети I (1558–1603) з'явилася перша автентична, не перекладена з інших мов, художня проза, написана ранньою сучасною англійською мовою, позаяк саме XVI століття є початком її формування і становлення. І хоча, на думку дослідників, літературні твори того періоду навряд чи можна означити терміном «роман», але саме ця проза стала передумовою виникнення такого епічного літературного жанру як роман [5, с. 151].

У досліджуваних прозових творах XVI століття портретний опис є важливою композиційною частиною художньої оповіді, якому автори творів приділяли багато уваги. Поширені і менш поширені описи зовнішності героїв та їх одягу багаті на різноманітні мовностилістичні засоби: порівняння, епітети, метафори і ін. З метою дослідити лексичні особливості портретних описів у художніх творах Єлизаветського періоду, ми послугувалися систематизацією, запропонованою Г. В. Стариковою [4]. Дослідниця виокремила три лексико-тематичні групи мовних одиниць: 1) *соматична лексика*, яка включає слова, що позначають тіло людини і його частини (голова, обличчя, очі, брови, ніс, губи, руки, ноги і ін.); 2) *вестияльна лексика*, яка охоплює слова, які називають одяг, взуття, головні убори (сукні, штани, туфлі, шапка тощо); і 3) *кінетична лексика*, до складу якої входять слова, що позначають міміку, пози, жести (насупитися, взявшись у боки) [4, с. 44–45].

Однак, у ході аналізу використання мовних одиниць у ПО виявилось, що ця систематизація не відображає в повній мірі всього розмаїття лексем, застосованих для зображення зовнішності персонажів. Зокрема, нам видається доцільним доповнити лексико-тематичну групу вестияльної лексики словами, що позначають аксесуари (намисто, коштовності) і інші деталі портретної характеристики (щит, шолом). Наприклад:

Bicaufe you are braue, difdaine not thofe that are bafe, <...> though you haue pearles in your eares, Jewels in your breafte, preacious ftones on your fingers.. [7, с. 443].

But the next morning, <...> but that she ware vpon it a faire head-peece, a fhield at her back, and a launce in her hand, els disarmed [8, с. 200].

Крім того, запропонована Г. В. Стариковою класифікація також не враховує велику кількість мовних одиниць, які дають загальну портретну характеристику персонажів, наприклад віку, зовнішності, росту і ін. Їх не можна зарахувати до вище перелічених лексико-тематичних груп, проте вони безсумнівно передають ті чи інші атрибути зовнішності героїв. Наприклад:

But it fell oute farre contrary to his desire, for Ferdinando Jeronimi beholding the Lady Leonora, who was in deede very fayre, and of a very courtlike behavioure... [6, с. 383].

There dwelt in Athens a young gentleman of great patrimony, and of fo comelye a perfonage... [7, с. 33].

It fufficeth, that the yong man perfwaded himfelf he loued her; fhe being a woman beautiful enough, if it be poffible, that the outfide onely can iuftly entitle a beauty [8, с. 166].

Таким чином, доповнивши та розширивши класифікацію Г. В. Старикової, ми прослідкували особливості використання соматичної, вестіальної, кінетичної і лексики загальної портретної характеристики у ПО персонажів у художніх творах XVI століття. Опрацювання текстів творів методом суцільної вибірки дозволило нам виокремити 260 фрагментів опису зовнішності. З них: у 98 фрагментах використовувалася соматична лексика, у 55 – вестіальна, у 28 – кінетична та у 79 текстових уривках представлено загальну портретну характеристику персонажів. Для інтерпретації отриманих результатів зупинимося докладніше на кожній виокремленій групі слів.

Соматична лексика становить велику частину мовних одиниць в досліджуваних ПО. Описуючи зовнішність персонажів, автори здебільшого змальовували їх обличчя і його частини, волосся, руки, тіло. Мовні одиниці, компонентом лексичного значення яких є відповідні семи, найчастіше траплялися в ПО, зокрема: *eyes* (32 одиниці), *hair* (31 одиниця), *body* (24 одиниці), *face* (23 одиниці), *cheeks* (14 одиниць), *countenance* (8 одиниць), *lips* (8 одиниць), *hands* (8 одиниць). Наприклад:

For her great graie eye, which might feem full of her owne beauties, a large, and exceedingly faire forehead, with all the reft, of her face and body, caft in the mould of Noblenes... [8, с. 70].

She is deformed in body, flowe of fpeache, crabbed in countenance, and almoft in all parts crooked ... [7, с. 282].

Wherefore (as in a traunce) he lifted up his dazled eies.... [6, с. 387].

Найбільша увага приділена опису одягу персонажів, коштовностям тощо в романі Ф. Сіднея – 56 описових фрагментів, порівняно з іншими творами: 9 у Дж. Гаскон і 10 у творах Дж. Лілі. Слід зауважити, що, описуючи одяг, автори дуже часто дають різноаспектну характеристику вбрання, а саме його:

- кольору: *cladde all in gray* [7, с. 233]; *apparrelled in all coulour* [7, с. 233]; *they al apparelled in white* [8, с. 42]; *his armour and his attire was of a Sea couler* [8, с. 73];
- стану: *my apparell worne* [7, с. 239]; *his robes were rags* [7, с. 244]; *cleanlie in apparel* [8, с. 8];
- виду: *neuer delyghteth in coftly apparel* [7, с. 282]; *he had no plea in his fute* [7, с. 293]; *the ritche apparell* [7, с. 443]; *handfomely attired in their greene liueries* [8, с. 39];
- приналежності: *in her fhepheardifh attire* [8, с. 10]; *in graue Matronlike attire* [8, с. 160]; *apparrelled her felfe like a Page* [8, с. 200].

Крім таких коротких описів, у досліджуваних творах є і детальні змальовання туалетів героїв. Наприклад:

I leave to difcribe that the Lady Fraunces was gorgeously attyered, and set forth with very brave apparell, and Madame Elynor onely in hir night gowne gyrt to hir, with a coyfe trymmed Alla Piedmonteze, on the whiche she ware a little cap[p]e crossed over the crow[n]e with two bandes of yellowe Sarcenet or Cipresse... [6, с. 410].

Кінетична лексика, а саме зображення міміки, поз і жестів, нечасто використовувалася авторами в описах зовнішності персонажів – тільки у 28 випадках. Незважаючи на таке нечисленне використання, вона все ж траплялася в ПО усіх досліджуваних творів. Наприклад:

Euphues hearing this comfort and friendly counfaile, diffembled his forrowing heart with a fmiling face, aunfwering him forthwith as followeth [7, с. 65].

... for, holding his head vp full of vnmoued maieftie, he held a fworde aloft with his faire arme, which; often he waued about his crowne as though he would threaten the world in that extremitie [8, с. 4-5].

Ferdinando somewhat troubled with hir angrie looke, did sodenly leave the companie... [6, с. 385].

Остання досліджувана група мовних одиниць, яка дає загальну портретну характеристику персонажів, є досить багато чисельною в художній прозі Єлизаветського періоду. За допомогою різних лексем на позначення зовнішності, письменники зображують своєрідні риси зовнішнього вигляду своїх героїв, такі як:

- вік: *being both aged and fickly* [7, с. 227]; *an olde man* [7, с. 233]; *already well ftricken in yeares* [8, с. 11];
- привабливість або красу: *fo this gallant girle more faire then fortunate* [7, с. 51]; *whofe comely feature* [7, с. 57]; *the flower of courtefe, the picture of comelyneffe* [7, с. 312]; *vpon her euer florifhing beutie* [8, с. 1]; *a comely old man, with a lady of midle age, but of excellēt beutie* [8, с. 10]; *both for beutie and ripenesse of age* [6, с. 383];
- непривабливість: *fo worne and wafled with continuall mourning* [7, с. 64]; *that old wretch* [8, с. 189]; *pale, wane, and full of wrinkles* [6, с. 430];
- фізичні параметри: *he was in heigth the proportion of two Pigmeis, in breath the thicknesse of two bacon hogges* [6, с. 392]; *a tall Gentleman, apparrelled in a night gowne of silke* [6, с. 412]; *of eightene yeares, of fiature neither too high nor too low* [7, с. 340]; *of fo goodly fhape* [8, с. 3].

Найуживанішими мовними одиницями в цій групі слів на позначення портретних характеристик є лексеми *fair* і *beauty*, які використовувалися у романі Дж. Гаскон, відповідно, 8 і 2 рази, у творах Дж. Лілі 11 і 9 разів, а в романі Ф. Сіднея *beauty* траплялося 17 разів, а *fair* – 10.

Отже, проаналізувавши мовні особливості описів зовнішності персонажів в англійській художній прозі XVI століття, ми виявили, що письменники використовували різноманітні лексеми, втілюючи авторські інтенції у представлених персонажів. Найчастіше для змальовання зовнішнього вигляду героїв автори досліджуваних художніх творів використовували соматичну лексику. Дещо менше застосовувалися лексичні одиниці загальної портретної характеристики персонажів. Вестіальна група слів займає третє положення за кількістю вживань і включає не тільки описи одягу та його елементів, але й аксесуарів та інших деталей портретної характеристики. Найменшу кількість разів для зображення зовнішності персонажів використовувалася кінетична лексика. Утім, подальші дослідження у цьому напрямку дадуть змогу докладніше висвітлити мовні особливості портретних описів зовнішності персонажів.

Література:

1. Башкатова Ю. А. Лингвистические особенности описаний портрета в интертекстуальном аспекте : дис. ... канд. филолог. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ю. А. Башкатова. – Барнаул : КГУ, 2003. – 17 с.
2. Малетина О. А. Лингвостилистические особенности портрета как жанра художественного дискурса : (На материале произведений Т. Драйзера) : дис. ... канд. филолог. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. А. Малетина. – Волгоград, 2004. – 21 с.
3. Селезнева С. Ю. Языковые средства и когнитивные модели описания внешности персонажей в англоязычной художественной прозе : На материале произведений английских и американских писателей XIX и XX вв. : дис. ... канд. филолог. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. Ю. Селезнева. – М., 2001. – 28 с.
4. Старикова Г. В. Лексика портретных описаний : дис. ... канд. филолог. наук : спец. 10.02.01 / Старикова Галина Васильевна. – Л., 1988. – 188 с.
5. Blamires H. A Short History of English Literature / Harry Blamires. – London and New York : Routledge, 2003. – 484 p.
6. Gascoigne G. The Posies // The Complete Works of George Gascoigne / George Gascoigne. – Cambridge : University Press, 1907. – (In two volumes / G. Gascoigne ; volume 1).
7. Lyly J. Euphus: The Anatomy of Wit. Euphues and His England / John Lyly. – Birmingham, 1868. – 479 p.
8. Sidney P. sir The Countesse of Pembroke's Arcadia // The Complete Works of Sir Philip Sidney / Philip Sidney. – Cambridge : University Press, 1912. – (In three volumes / P. Sidney ; volume 1).